

Царенок Андрій

ORCID 0000-0002-9461-7305

Researcher ID KBA-0010-2024

Scopus-Author ID 59564676000

Доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії та культурології,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: tsarenok-sever@ukr.net

ЕСТЕТИКА ТА ЕСТЕТИЧНА ОСВІТА В РЕЦЕПЦІІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

У статті досліджуються міркування видатного українського митця Тараса Шевченка щодо естетики як філософської дисципліни та її викладання.

Метою праці є подальший аналіз розмислів Тараса Шевченка, присвячених естетичному вихованню, естетичній освіті та власне естетиці зокрема, з метою вдосконалення сучасної методики викладання цієї філософської науки.

Методологією дослідження постає поєднання загальнонаукових методів та методу психології освітньо-виховного процесу.

Наукова новизна полягає у формуванні та висловленні авторського бачення думок Тараса Шевченка відносно естетики як науки та навчальної дисципліни, а також ідей видатного митця щодо естетичного виховання, зокрема, з погляду можливості їх використання для оптимізації курсів із естетики.

Висновки. В епістолярній спадщині та в «Щоденнику» Тараса Шевченка дослідника, на жаль, переважно зустрічають негативні відгуки про естетику: сам митець пояснює появу в нього рішучого несприйняття цієї філософської науки ознайомленням із відповідними курсами, що відбулося ще за його студентських років. За Шевченком, вивчати історію витончених мистецтв та постійно милуватися творами визнаних майстрів набагато корисніше, ніж студіювати філософсько-естетичну теорію. Втім, вивчення й аналіз такого роду роздумів Тараса Шевченка для філософа-естетика буде доречним із позицій як історії української естетичної думки, так і методики викладання естетики у вищих навчальних закладах. Зокрема, врахування означених ідей сприятиме вдосконаленню естетичної освіти: зважаючи на міркування Шевченка, викладач повинен скласти правильне уявлення про ті труднощі, які можуть очікувати на нього у процесі спілкування зі студентською аудиторією, особливо з майбутньою творчою інтелігенцією, за потреби – переглянути свій спосіб викладу теоретичного матеріалу, не забуваючи про необхідність наведення прикладів-ілюстрацій, зокрема, зі сфери художньої культури. Однак при цьому все ж неприпустимо забувати про філософський характер естетики, що передбачає ствердження в межах навчальних курсів посиленого теоретичного виміру.

Ключові слова: естетика, естетична освіта, естетичне виховання, теорія, мистецтво.

Постановка проблеми. Розробка стратегії викладання естетики (звісно, як і будь-якої іншої навчальної дисципліни) в сучасному закладі вищої освіти вимагає погляду в минуле. І наразі йдеться не лише про вивчення досвіду викладання цього предмету – про врахування конструктивних методик або ж конструктивних принципів у невдалих чи застарілих методиках, колись запропонованих різними генераціями доцентів та професорів. Конче бажано, щоб у фокусі дослідження викладача опинився й досвід оцінювання таких методик: зафіксовані схвальні або несхвальні, панегіричні або нищівні відгуки про курси з естетики їх слухачів (ба навіть самих авторів, здібних не тільки до менторства, а й до самокритики) постають досить цікавим матеріалом, вивчення якого може посприяти внесенню певних доречних коректив до новостворюваних навчальних програм.

До того ж подібні екскурси є дуже доцільними і з погляду історії естетичної думки та історії художньої культури. Оцінювальні коментарі відносно занять із естетики, так само, як і коментарі щодо навчально-методичних та наукових праць із відповідної проблематики, являють собою вельми прикметне джерело для філософа-естетика чи, скажімо, культуролога або мистецтвознавця. З одного боку, вони свідчать про сприйняття чи несприйняття ідей, наведених або зумисно проповідуваних авторами курсів, про ступінь їх популярності в суспільстві й впливу на мистецькі звершення; з іншого – про світоглядно-естетичні переконання самих оцінювачів, серед яких можна знайти й доволі непересічних персон.

Надзвичайно цікавими і для теорії та методики викладання естетики, і для історії естетичних розмислів, і для власне естетики як науки є ті випадки, коли свої враження від згаданих курсів чи творів висловлюються професійним артистом, людиною мистецтва, навдивовижу обдарованою особистістю, покликанням якої виступає царина художньої творчості, так би мовити, «естетиком-практиком». Оцінювальні судження останнього можуть поставати справжнім викликом для «естетика-теоретика» й навіть свого роду замахом на авторитет естетики взагалі. Саме такі думки ми й зустрічаємо в літературній спадщині видатного українського митця та мислителя Тараса Григоровича Шевченка (1814–1861), багатогранний (хоча й небездоганий) геній якого, гадаємо, просто не міг оминати увагою філософські теорії краси та художніх звершень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З достатньо відомих причин шевченкознавство вже протягом більш ніж півтора століття є одним із провідних напрямків у вітчизняній гуманітаристиці. Тарас Григорович являє собою приклад різнобічного артиста (в широкому сенсі цього слова) – живописця, гравера, до певної міри скульптора, поета, прозаїка, драматурга – й водночас художнього критика зі сформованими уявленнями про красу та мистецтво: теоретико-естетичний вимір його роздумів неодноразово з цілком зрозумілою необхідністю привертав до себе увагу з боку дослідників різних епох. Як наслідок, відповідні ідеї Кобзаря розглядалися й узагальнювалися на сторінках або спеціальних студій (як-от праць В. Петрова [3] та І. Фізера [4]), або загальних оглядів історії українських філософсько-естетичних пошуків [див., напр.: 1].

Естетику-шевченкознавцю важко пройти повз міркувань видатного митця щодо естетики як сфери знань, і не випадково вони також висвітлювалися та коментувалися в наукових працях. Так, сучасна дослідниця В. Пуліна, підкреслюючи, що Шевченко був поціновувачем витонченого у природі та мистецтві, пояснює його негачію відносно естетики неприйняттям сухого, схоластичного теоретизування «з приводу краси і прекрасного» [1].

Шевченкознавству добре відомий і факт негативного ставлення митця до прослуханих ним свого часу курсів із теорії витонченого та його творення.

Врахування й осмислення оцінки Тарасом Григоровичем естетики і як галузі філософії, і як навчальної дисципліни допомагає збагнути сенс тих ідей, які у своїй сукупності можуть бути потрактовані як шевченкова концепція естетичної освіти та виховання особистості.

Метою статті є подальший аналіз розмислів Тараса Шевченка, присвячених естетичному вихованню, естетичній освіті та власне естетиці зокрема, з метою вдосконалення сучасної методики викладання цієї філософської науки.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження із зазначенням методів дослідження. Крім загальнонаукових методів, під час вивчення літературної спадщини Тараса Шевченка та розробки з урахуванням його ідей теоретичних засновків успішного викладання естетики, автор статті послуговувався методом психології освітньо-виховного процесу.

Наукова новизна. У статті пропонується авторське бачення роздумів Тараса Шевченка щодо естетики як науки та навчальної дисципліни, а також його ідей щодо естетичного виховання, зокрема, з погляду можливості їх використання для оптимізації курсів із естетики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Концептуальна позиція Шевченка з означених питань досить чітко й недвозначно виражена ним у роки заслання. Ми зустрічаємось із невблаганим *антиестетичним вердиктом* найвідомішого рядового Оренбурзького окремого корпусу в його епістолярній спадщині та на сторінках його ж «Щоденника» – у джерелах, уже давно опублікованих та досліджуваних фахівцями протягом тривалого часу. Щоправда, не можна стверджувати, що ставлення Тараса Григоровича до естетики як теорії завжди залишалося принципово незмінним: уважний аналіз міркувань українського митця засвідчує наявність принаймні *одного* (хоча й дуже незначного) періоду в його невільницькому житті на чужині, який був позначений пробудженням неабиякої прихильності до *однієї* філософсько-естетичної доктрини. Ця прихильність вочевидь виявилася нетривкою і, як можна зрозуміти, вже невдовзі поступилася своїй протилежності – шевченковому несприйняттю естетики, – однак, зафіксований самим Кобзарем факт її появи серйозний дослідник аж ніяк не повинен ігнорувати.

Втім, повернімося до, як безспідставно видається, домінуючої лінії осмислення й оцінювання Тарасом Шевченком теоретико-естетичних пошуків та естетичної освіти.

Ця лінія досить відчутно дається взнаки у всьому лише кількох рядках листа митця-засланця до свого приятеля й водночас учня – польського громадського діяча та художника-аматора Броніслава Залеського (1819/20–1880) (який, як відомо, теж відбував заслання в оренбурзьких степах). Дбаючи про розвиток його мистецького хисту, Тарас Григорович дає вельми показову пораду: він просить Залеського якомога частіше споглядати творчий доробок видатних майстрів. Такими, за Шевченком, є, зокрема, репрезентанти «нової французької школи», як-от Ежен Делакруа (1798–1863), Поль Деларош (1797–1856) чи Орас Верне (1789–1863); якщо Залеському вдасться знайти якісні естампи з творів цих митців, то бажано сфотографувати їх та милуватися ними «кожного дня та кожної години». Розгляд зроблених копій, постійне ознайомлення із власне плодами художньої творчості сприятиме зростанню Броніслава Залеського як митця: ця безпосередня (так би мовити, «практична») зустріч із прекрасним ніби здатна так навчити й сформувати художній смак, «як жодна багаторозумна та багатоголовова естетика й філософія», – переконаний (і переконує свого кореспондента) Тарас Григорович [7].

Лист до Броніслава Залеського датується осінню 1853 р. Але упередження проти теоретико-естетичних учень склалося в Шевченка набагато раніше. Де саме й коли – про це ми дізнаємось, знайомлячись із не менш непримиренними відносно «естетик і філософій» сентенціями митця, які зустрічають нас у його «Щоденнику», розпочатому влітку 1857 р. – якраз наприкінці довготривалого й виснажливого заслання.

Саме в цей час до рук спраглого до читання Тараса Шевченка несподівано для нього потрапляє тритомна праця польського філософа Кароля Лібельта (1807–1875) «Естетика, або Наука про прекрасне». У своїх щоденних записях Тарас Григорович висловлює цілу низку суджень про неї. Ці судження, безперечно, добре відомі фахівцям, однак із огляду на мету нашої статті доцільно вже вкотре в історичному огляді українських естетичних розмислів звернутися до них. Причому звернутися, обов'язково зважаючи на хронологію шевченкових записів, позаяк такий підхід дозволить нам простежити певну динаміку ставлення українського «естетика-практика» до ідей польського «естетика-теоретика».

Почати з необхідністю потрібно із записів від 5 липня 1857 р. – від того самого дня, коли Тарасові Григоровичу передають працю Лібельта в якості подарунку від одного зі знайомих. Згадавши про цю подію в «Щоденнику», Шевченко одразу ж згадує й про своє упередження проти такого роду наукових студій. І знов у спадщині Кобзаря нас зустрічає його якщо не зневага, то принаймні сильний скепсис щодо значення філософсько-естетичного теоретизування: «Я, – відверто зізнається Тарас Шевченко, – незважаючи на мою щирю любов до прекрасного в мистецтві та у природі, відчуваю нездоланну антипатію до філософій і естетик». Із деякими іншими працями Кароля Лібельта митець, як йдеться в записях, уже був трохи знайомий: польський мислитель свого часу справив на Шевченка враження, зокрема, «непрактика в мистецтвах» [6].

Втім, лібельтове творіння все ж розгортається Тарасом Григоровичем, і ось на сторінках «Щоденника» починають з'являтися згадані нами коментарі з приводу прочитаного. Вже перший із них претендує на розгromність: «жорстко, кисло, приторно. Справжній німецький суп-вассер», – ділиться враженнями Шевченко у записях від 10 липня; йому вельми не імпонують розмисли Лібельта про творче натхнення [6].

Однак уже наступного дня окремі думки з «Естетики...» Тарасові Григоровичу таки сподобались, оскільки співпадали з його власними переконаннями. В роздумах Кобзаря вочевидь намічається нова тенденція: філософ-естетик Лібельт «рішуче хороше» в його очах [6].

Така тенденція набирає сили й, вірогідно, сягає своєї кульмінації 12 та 13 липня. Здається, саме цими літніми днями упереджене ставлення Шевченка до лібельтової естетики (а можливо, й до естетики як науки взагалі) цілком поступається щирому захопленню нею¹. Так, український «естетик-практик» повністю схвалює, що Кароль Лібельт в лаконічний, витончений та ясний спосіб наголошує на значенні релігійних традицій різних народів як джерела та чинника розвитку мистецтв [6]. Тарас Григорович і зараз не завжди погоджується з думками автора «Естетики...», але саме Лібельта він тепер називає найчарівнішим своїм співбесідником, «незмінним другом», знайомство з розмислами якого приносить насолоду [6].

Зміна в оцінці творіння «незмінного друга» не дуже забарилась. Близько тижня в «Щоденнику» Лібельт не згадувався взагалі, а потім від колишнього захоплення майже нічого не лишилося: замість «панегіриків» на честь «Естетики, або Науки про прекрасне» ми знову зустрічаємось із «філіпіками» й на адресу праці польського мислителя, й на адресу теоретико-естетичних пошуків як таких. Спочатку разом із приятелем Тарас Григорович доходить «майже вірного» висновку, що книги на кшталт «Естетики...» пишуть для арештантів, яким не дають читати нічого іншого (записи від 21 липня), а невдовзі митець ніби ставить жирну крапку у своїх міркуваннях про значення теорії краси та художньої творчості. У записях від 23 липня Шевченко прямолінійно характеризує естетику як непотріб та дурисвітство. Згадавши, зокрема, про глузування своїх знайомих над твором Лібельта, Тарас Григорович зазначає: «для людини-матеріаліста, якій Бог відмовив у святому, радісному почутті розуміння Його благодаті, Його нетлінної краси, для такої напівлюдини будь-яка теорія прекрасного нічого більше як порожня балаканина. Для людини ж, обдарованої цим божественним розумом-почуттям, подібна теорія також порожня балаканина, й ще гірше – шахрайство. Якби ці безживні вчені естетики, ці хірурги прекрасного, замість теорії писали історію витончених мистецтв, тут була б очевидна користь...». Як бачимо, огляд розвитку художньої культури для Шевченка важить набагато більше, ніж теоретизування із проблем краси та мистецтва: на його думку, автор «Життєписів найславніших живописців, скульпторів та архітекторів» Джорджо Вазарі (1511–1574) «переживе цілі легіони Лібельтів» [6].

Захоплення такою репрезентантною філософсько-естетичною дискусією як лібельтова теорія в житті Кобзаря таки мало місце, але виявилось воно дуже короткочасним. Судячи із записів у «Щоденнику», окреслена домінуюча лінія у ставленні Тараса Шевченка до естетики врешті-решт утверджується з новою силою, й не виключаємо, що утверджується вже остаточно.

Цікаво, що сам Тарас Григорович, не приховуючи неприхильності до «філософій і естетик», веде мову й про її причину, принаймні наводить власне пояснення появи в нього такого роду неприязні. Аж ніяк не можемо оминати увагою відповідний коментар: як указує Шевченко, антипатії до згаданих теоретичних дисциплін він «завдячує» двом своїм викладачам. За автором неодноразово цитованого

¹ Сам Тарас Шевченко не виключав, що причиною такого стану речей міг бути гарний настрій, у якому він тоді перебував [6].

нами «Щоденнику», заклав підвалини цього почуття в його душі Олександр Галич (1783–1848) – санкт-петербурзький філософ, небайдужий до естетичної проблематики, – а довершив справу ні хто інший, як Тарасів земляк і покровитель – конференц-секретар і професор столичної Академії мистецтв, дослідник художньої культури Василь Григорович (1786–1865). Попри те, що останній посприяв звільненню Шевченка з кріпацтва (як відомо, саме йому присвячено поему «Гайдамаки»), Тарас Григорович не вподобав його лекцій із теорії витончених мистецтв, гаслом яких, мовляв, було: *«побільше розмірковувати й поменше критикувати»* (щоденниковий запис від 5 липня) [6].

Узагальнено наведені думки Тараса Шевченка. Український митець-мислитель, являючи собою разючий приклад «естетика-практика», в цілому заперечує значення естетики як філософської науки. На його шире переконання, ретельний аналіз («хірургія») краси, численні роздуми, присвячені красі та мистецтву не потрібні ані людині з приземленими інтересами, ані справжньому поціновувачу прекрасного. Не сприймаючи та критикуючи відому йому традицію викладання естетики творчому студентству, Шевченко по суті пропонує свій варіант естетичної освіти та виховання: в його основі лежить вивчення історії художніх звершень та невпинне ознайомлення із творами найкращих майстрів, що сприятиме розвитку художнього смаку, а отже, й розвитку професійності майбутніх митців.

Зроблений екскурс до шевченкових розмислів є чудовою нагодою для того, щоби вчергове замислитись над питаннями: чи потрібні естетика та естетична освіта? А якщо такі потрібні, то якими вони мають бути?

Навіть якщо, як це часто бувало й буває, зводити предмет естетики до царин краси та мистецтва², ми маємо визнати закономірність її виникнення: цього вимагає послідовний розвиток філософського осмислення сущого. Відповідна проблематика постає надто важливою, щоб не опинитися в полі зору скрупульозного дослідника. Класичним підтвердженням такого стану речей є філософія Іммануїла Канта (1724–1804), який, як добре відомо, уже створивши гносеологічну та етичну компоненти своєї теоретичної системи, зрозумів, що для повноти й довершеності їй бракує філософсько-естетичної складової.

Як і будь-яка інша філософська дисципліна, естетика є найзагальнішою теорією: в її рамках формулюють наймасштабніші питання, окреслюють і обґрунтовують принципи їх гранично можливого для нашого інтелекту з'ясування та застосовують цей методологічний «арсенал» на практиці, зважаючи на наявні факти, розмірковуючи, аналізуючи та поступово розробляючи теорію як струнку систему знання. Естетика не може не йти шляхом роздумів, теоретизування, філософ-естетик не може не бути, зокрема, аналітиком краси або ж, мовою Тараса Шевченка, «хірургом прекрасного». (До речі, цим прикметним поняттям можна скористатися для досить компліментарної характеристики фахівців у галузі естетики [див.: 5]).

Мислителі-позитивісти свого часу вважали, що «наука – сама собі філософія». Подібно до них, деякі (ба навіть вельми численні) митці можуть керуватися у своїх міркуваннях та творчих звершеннях ідеєю «мистецтво – сама собі естетика». Припустимо, що це так. Проте навіть така обставина не буде спроможною заперечити право естетики на існування: людина пізнає дійсність, послуговуючись не лише чуттєвістю, але й раціональністю, й цілком законне прагнення найретельніше, наскільки це можливо, досягнути красу та художню творчість за допомогою інтелекту закономірно призводить до постановки певної філософсько-естетичної доктрини. Це – один із шляхів пізнання означеного предмету, необхідний принаймні для справжнього науковця та для людей, які воліють скласти більш-менш упорядковане, максимально чітке поняття про відповідні сфери сущого. Зрештою, як ми вже встигли переконатися, навіть настільки упереджений та прискіпливий критик естетичних теорій, як Тарас Шевченко, може знаходити в їхніх межах ті положення, що викликать його ширший інтерес та схвалення. Звісно, схвалення від запеклого антипатика «філософій і естетик» не завжди буде гарантією істинності таких теоретичних положень, але наразі показовим є сам факт їх здатності зацікавити й потішити навіть найвибагливішого «естетика-практика».

Відповідно, естетика може здобути принаймні певну прихильність у людини-«красолюбця», особливо в тієї, яка, воліючи бути не тільки артистом, але й глибоко мислячою особистістю, прагне скористатися й тими чи тими філософськими акцентами, виформувати деякий теоретичний бекграунд для своїх творчих звершень. Що ж до «людини-матеріаліста», то, гадаємо, вдала естетична доктрина потенційно здатна у свого роду місіонерський спосіб допомогти їй замислитися над буттям прекрасного у світі й у царині достойних мистецьких діянь та спонукати до його адекватного цінування.

Припустимо, що сама собою естетика справді не зможе сформувати в людини, яка хоче стати артистом, високий художній смак або не зможе посприяти в цій справі так, як добре ознайомлення з найкращими творами мистецтва та його історією. Однак філософсько-естетичний дискурс настільки, наскільки це в компетенції людського розуму, досліджує власне феномен смаку, чинники його вдосконалення та пропонує теоретично обґрунтовані стратегії досягнення художньої зрілості. Відповідно, не слід заперечувати його роль у процесі виховання митця або просто поціновувача прекрасного в чужих творіннях.

² Автор статті поділяє думку деяких сучасних фахівців, за якою досить усталена інтерпретація естетики як філософії краси та мистецтва потребує «перезавантаження». Вже сама назва цієї науки (від грец. «чуттєвий») спонукає до розширення її предметного поля. На наш погляд, постаючи, зокрема, теорією «чуттєвої культури людини і суспільства» [2], естетика має досліджувати власне чуттєвість у широкому сенсі цього слова (чуття, переживання, уяву тощо), її різнопланову активність та всю чуттєво вражаючу дійсність, інакше кажучи, бути філософією чуттєвого пізнання та чуттєво пізнаваного.

Виконуючи свої функції, естетика, безперечно, не може обійтися без звернення до мистецьких реалій, до їх минулого та сьогодення, проте при цьому не перетворюючись на суцільне мистецтвознавство чи на історію художньої культури. Беручи до уваги конкретні факти, встановлені в межах цих вельми цікавих сфер знання, вона має займатися їх теоретичним опрацюванням, намагатися збагнути сутність красних мистецтв, встановити закони та / або закономірності художньо-творчого життя, окреслити його вплив на розвиток суспільства тощо, інакше кажучи, виступити все тією ж найзагальнішою теорією, зникнення якої мало б своїм наслідком відчутне збіднення суспільної свідомості.

Звісно, популяризація естетики в суспільстві з метою унеможливлення такого збіднення не являє собою легку справу. Наведені міркування Тараса Шевченка є цінними для філософа, зокрема, в якості свідчення того, наскільки розсудливим має бути викладання естетики школярам та студентам (особливо майбутній творчій інтелігенції), на які труднощі може натрапити «естетик-теоретик», спілкуючись насамперед із аудиторією юних «естетиків-практиків». Викладачу естетики (так само, як і філософу-естетику) бажано, хоча б певною мірою, мати власний досвід художньої творчості – бути «людиною мистецтва» чи принаймні знавцем та поціновувачем гідних мистецьких традицій. На заняттях слід дотримуватися «золотої середини» між викладанням теоретичних положень або власним теоретизуванням та наведенням прикладів-ілюстрацій із відповідних царин; роздуми повинні перемижатися з екскурсами до історії мистецтва, за потреби – з критичними зауваженнями на адресу тих чи інших теоретиків або артистів. Втім, теоретичний компонент на лекціях та семінарах із естетики, на наш погляд, усе ж має превалювати з огляду на філософський характер дисципліни, що викладається. Слухачі курсу мають усвідомлювати відмінність естетики від інших наук, присвячених витонченим мистецтвам. На цих особливостях пропонованого навчального предмету викладачеві слід наголосити одразу на пропедевтичному занятті, психологічно готуючи аудиторію до певної академічної «сухості», однак пізніше, в процесі викладання намагатися стримувати цю часто неминучу супутницю філософської освіти.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Вивчення розмислів Тараса Григоровича Шевченка відносно естетики та естетичної освіти й виховання є доцільним із погляду як історії естетичної думки, так і методики викладання естетики в закладах вищої освіти. Здебільшого не сприймаючи відомі йому естетичні теорії, український митець, на жаль, виявляє різку неприхильність до філософського осмислення краси та художньо-творчих звершень як такого, наголошуючи на незрівняній перевазі вивчення історії мистецтва та споглядання його витворів над теоретизуванням із відповідних питань. Цілком доречна полеміка з такими крайніми поглядами має супроводжуватися зваженням на них під час методичної розробки навчальних курсів із естетики, й особливо це стосується курсів, передбачених для викладання майбутнім митцям. Врахування негативного ставлення Шевченка до естетики допоможе викладачам скласти уявлення про труднощі, з якими вони можуть зустрітися, спілкуючись із студентською аудиторією, в разі потреби внести певні корективи до поєднання викладу теоретичного матеріалу з наведенням прикладів, запозичених, зокрема, із царини мистецтва.

Водночас слід усвідомлювати, що, будучи філософською дисципліною, естетика не повинна втрачати свого характерного теоретичного виміру. Вельми цікаво, що виклад її теоретичних положень на лекційних та семінарських заняттях можна й навіть потрібно посилити наведенням окремих думок самого Шевченка, які, попри його зневагу до «філософій і естетик» доцільно схарактеризувати як філософсько-естетичні. Маються на увазі, скажімо, чудові роздуми Тараса Григоровича про благотворний вплив прекрасного на людську душу та миротворчу місію краси, які ми зустрічаємо на сторінках однієї з його повістей – «Прогулянка із задоволенням та не без моралі». Ретельне дослідження об'ємної літературної спадщини Кобзаря з метою знайдення в ній такого роду міркувань, їх належний аналіз та використання при розробці курсів із естетики видається перспективним для подальшого вдосконалення естетичної освіти як в українських, так і в зарубіжних навчальних закладах.

References

1. Історія української естетичної думки: Монографія / за ред. проф. В. А. Личковаха. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 388 с.
Istoriya ukrajins'koji estetychnoji dumky: Monografija. [The history of Ukrainian aesthetical thought: Monograph]. (2013). Edited by prof. V. A. Lychkovakh. Kyiv: Tsentru uchbovoji literatury [in Ukrainian].
2. Личковах В. А. Некласична естетика в культурному просторі XX – початку XXI століть: монографія. Київ: НАКККиМ, 2011. 224 с.
Lychkovah, V. A. (2011). Neklasychna estetyka v kul'turnomu prostori XX – pochatky XXI stolit: monografija [Non-classical aesthetics in cultural space of the 20th – beginning of 21st centuries: Monograph]. Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
3. Петров В. Естетична доктрина Шевченка. *Хроніка–2000: Наш край. Український культурологічний альманах. Вип. 39–40. Україна: філософський спадок століть: В 2-х т.* Київ: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. Т. II. С. 85–91.
Petrov, V. (2000). Estetychna doktryna Shevchenka [Shevchenko's aesthetical doctrine]. *Khronika–2000: Nash kraj. Ukrajins'kyi kul'turolohichnyi al'manah. Vyp. 39–40. Ukrajina: filosof's'kyi spadok stolit': V 2-h t.* [Chronicle–2000: Our land. Ukrainian almanac of cultural studies. Vol. II. PP. 39–40. Ukraine: philosophical legacy of the centuries: in 2 vol.]. Volume II. Kyiv: Fond spryannia rozvytku mystetstv [in Ukrainian].

4. Фізер І. Естетика Шевченка. *Сучасність*. 1998. № 5. С. 100–104.
Fizer, I. (1998). Estetyka Shevchenka [Shevchenko's aesthetics]. *Suchasnist' [Modernity]*. P. 100–104. [in Ukrainian].
5. Царенок А. В. Естетика як «хірургія прекрасного». *Тенденції забезпечення якості освіти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Дніпро, 23 червня 2024 р.)*. Research Europe, 2024. С. 111–114.
Tsarenok, A. V. (2024). Estetyka jak «hirurhija prekrasnoho» [Aesthetics as «surgery of the beautiful»]. *Tendentsiji zabezpechennia yakosti osvity: materialy II Mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferentsiji / Mizhnarodnyi humanitarnyi doslidnyts'kyi tsentr (Dnipro, 23 chervnia 2024 r.)* [Trends in quality assurance in education: proceedings of the II International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Dnipro, 2024, June 23)]. Research Europe. 111–114 [in Ukrainian].
6. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 960 с.
Shevchenko, T. H. (2014). Kobzar. Vpershe zi shodennykom avtora [Kobzar. For the first time with author's diary]. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia». [in Ukrainian].
7. Шевченко Т. Г. Твори у п'яти томах. Т. 5. Щоденник. Вибрані листи. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1971. 544 с.
Shevchenko, T. H. (1971). Tvory u pjaty tomah. T. 5. Shodennyk. Vybrani lysty [Collected works in 5 volumes. Vol. 5. Diary. Selected letters]. Kyiv: Vydavnytstvo hudozhn'oji literatury «Dnipro». [in Ukrainian].

Tsarenok Andrii (Andrey)

ORCID 0000-0002-9461-7305
Researcher ID KBA-0010-2024
Scopus-Author ID 59564676000

Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Professor of Department of Philosophy and Cultural Studies
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tsarenok-sever@ukr.net

AESTHETICS AND AESTHETICAL EDUCATION IN RECEPTION OF T. H. SHEVCHENKO

The famous Ukrainian artist Taras Shevchenko's thoughts as for aesthetics as philosophical discipline and as for aesthetical education are analyzed in the study.

The purpose of the article is to make pointing out and further analysis of Taras Shevchenko's ideas concerning aesthetical upbringing, aesthetical education and aesthetics in order to master modern methodic of imparting of this philosophical science statements in particular.

The methodology of the study presents a combination of the methods of analysis, generalization and psychology of education and upbringing process.

Scientific novelty is to create and propose an author's vision of Taras Shevchenko's thoughts as for aesthetics and aesthetical education as well as for aesthetical upbringing since point of view of possibility of usage of these thoughts for lectures and seminars on aesthetics optimization in particular.

Conclusion. One can find Taras Shevchenko's corresponding ideas while exploring his literary legacy – his letter to a Polish artist-amateur Bronislav Zaleskyi (1853) and his «Diary» (1857–1858). To our regret, Taras Shevchenko did not appreciate aesthetics in general: he underlined that to study the history of the fine arts and enjoy works by famous artists was incomparably better than to learn aesthetical theory explicitly. According to Shevchenko's «Diary» it was bad impression of lectures on aesthetics by scientists Alexander Galich and Vasyl Grygorovych he got being a student that provoked his strong antipathy to «philosophies and aesthetics». At the same time taking such thoughts into consideration can help modern teacher to provide students with high-quality aesthetical education. Studying Taras Shevchenko's antiaesthetical ideas, a teacher gets knowledge about some possible serious difficulties in communicating with students (especially with future artists). Thus, he / she would be able to correct his / her lectures, paying attention to correlation between theoretical material and illustrations in particular. Of course, aesthetics needs examples one find in the sphere of the fine arts. However, as a kind of philosophical science aesthetics should not be deprived of its developed constructive theoretical dimension.

Key words: aesthetics, aesthetical education, aesthetical upbringing, theory, fine arts.

Стаття надійшла до редакції 25.04.2025

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **М.О. Носко**